

התיתכן "שמיטת כספים" ביובל?

סביב המבוא לספר "שבת הארץ" – סימן א

פתיחה

כתב מרן הראי"ה זצ"ל בפתח מבואו, וז"ל: "אמנם מדברי הירושלמי... משמע שבפשיטות סבר ששמיטת כספים נהגת גם ביובל... ונרחקו הרבה מבארים בביאור ד' הירושלמי בזה... מפני שההלכה היא פשוטה וקבועה שהיובל חלוק בזה מהשמיטה, שהיובל הוא משמט בתחלתו והשמיטה אינה משמטת אלא בסופה... ויש שבקשו לשבש את לשון הירושלמי בזה ולהגיהו. אבל נראה לפרש פשוט הסוגיא בירושלמי בזה, שאע"פ שבזה חלוקים שמיטה ויובל בזמן ההשמטה שבשמיטה הוא בסופה וביובל – בתחילתה, מכל מקום מקשה הוא בפשיטות על שמיטת כספים – שהיא נהגת גם ביובל לדעת הסוגיא שם: "ולא בסוף הן משמטין"? משום דכיון שעיקר שמיטת כספים בשביעית כתיב ולא ביובל, וסברה הסוגיא שם שבזה נדמה יובל לשמיטה, על כן אי אפשר להיות באופן אחר מהשמיטה ואינו משמט ביובל השמט כספים אלא בסופה. כן נראה פשוט לבאר סוגית הירושלמי וכו'". עכ"ל.

ביאור מרן הראי"ה זצ"ל בשיטת הירושלמי שאכן סבור כי לא רק ששייכת היא "שמיטת כספים" גם ביובל, אלא נהגת היא בסופו של יובל ולא בתחילתו – לכאורה תמוה ביותר. דלא רק שנצרך בירור מקור והסבר להנהגת "שמיטת כספים" ביובל מה שכדבריו – פשוט הוא לכאורה להיפך, אלא גוף הביאור עצמו קשה הוא בסוגיית הירושלמי בה דנו על הגורמים המעכבים חלותו של יובל, כגון שלא קידשוהו ב"ד ולא תקעו בשופר שאז יובל אינו חל, ומה שייך לומר שדבר-מה הנהוג בסופו של יובל יעכב מלחול, וכי למפרע הוא מעכב? להלן תיפרש יריעת הסוגיא כשמלה, תוך ציון הקשיים הנובעים מן הסוגיא, הביאורים שנאמרו בה, ודיון בה. כפועל יוצא מכן יתבאר ייחוד שיטתו של מרן הרב זצ"ל בגישתו לסוגיא זו, כפי שהיא רמוזה בראש מבואו לספר "שבת הארץ".

א. קשיים יסודיים בסוגיית הירושלמי

איתא בירושלמי ר"ה פ"ק ה"ה: "יובל היא אע"פ שלא השמיטו אע"פ שלא תקעו בשופר, או יכול אע"פ שלא שילחו עבדים ת"ל היא דברי ר' יודה. ר' יוסה אומר יובל אע"פ שלא השמיטו אע"פ שלא שילחו עבדים, או יכול אע"פ שלא תקעו בשופר ת"ל הוא וכו' ע"כ. בזה התפרשה מחלו' ר' יודה ור' יוסה בשאלה מהו הגורם [האחד] המעכב יובל – אם זהו "שילוח עבדים" (כדעת ר' יודה) או "תקיעה בשופר" (כדעת ר' יוסה),

ונימוקם מבוואר - עיין שם. ברם כל זה לדידהו שרק גורם אחד הוא המעכב היובל, ונחלקו בזהויו. אך לבסוף אמר שם ר' יוחנן כי אלו רק "דברי רבי יודא ורבי יסא, אבל דברי חכמים קידוש ב"ד ותקיעת שופר והשמט כספים משמיטין", ורק אם התקיימו כל ג' הדברים הנ"ל כדינם, רק אז חל היובל¹.

על הפרט האחרון - "השמט כספים" - תמחה הגמ' שם: "השמט כספים לא בסוף הן משמיטין?² ותי' רבי זעירה עפ"י ביאורו בקרא דדניאל (י, יב) "ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתתי (את³) לבך להכין ולהתענות לפני אלקיך נמשעו דבריך..." - ופירושו "כבר נשמעו דבריך"⁴, והוא הדין הבא - "אם נתנו בתחלתו בלבם להשמיט כספים בסופה הרי היא יובל, ואם לאו אינו יובל" (קה"ע שם⁵).

והנה כמה וכמה תמיהי איכא למיתמה בדברים אלה שבירושלמי⁶. ראשית - הכימד יתכן שחוסר-מחשבתו של כל אדם ואדם בראשיתו של יובל שעומד הוא לשמט חובותיו בסופה של שנה, חסרון מחשבה (פרטי) זה יעכב היובל (הכללי) מלחול? ושתי פנים לה לתמיה זו: הן מה שנמצא היובל מסור ביד כל אחד ואחד לקיימו או לבטלו - והדבר כמובן תמיה ביותר⁷, והן גם מה ש"דברים שבלב" כמחשבת אדם הוא הקובע? והלא זו היא מסקנת הגמ' האמורה לעיל, שמחשבתו של אדם בראשיתה של השנה לקיים המצוה בפועל בסופה זהו הגורם הקובע חלותו של יובל. נמצא כי - בפועל - קיום דיני יובל לכל פרטיו נתלה הוא במחשבת אדם ומסתר נפשו? וצ"ב.

שנית עצם ההנחה שאכן ישנה ביובל "שמיטת כספים" - לכאורה פשוט הוא היפוכם של דברים. הלא כך מפורשת היא דרישת הספרי (ראה, פיסקא קיב) את הפסוק "וזה דבר השמיטה - שמיטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה, שהיה בדין מה שמטה שאין מוציאה עבדים משמטת מלוה יובל שמוציא עבדים אינו דין שישמט מלוה, תלמוד לומר וזה דבר השמטה - שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה"⁸. הרי פשוט

1. בלשון "פני משה" שם - כלומר אלו הן העיקר שמעכבות ביובל והן הן המשמיטין להיות היובל נוהג כדינו⁹.
2. "ואיך יעכב השמטה זו את היובל שכבר עבר" - קרבן העדה, שם.
3. בגמ' הושמט.
4. כך פירשו בירושלמי שם, וראה ב"מצודת דוד" (דניאל, שם): "מאז נשמע ונתקבל דברי שאלתך"; ובפנ"מ בסוגיא "כבר נשמע דבריך מיום הראשון אשר נתת לבך". (ועי' במיוחס לרס"ג, שם - "למה לא באתי מאז לפי כי שר מלכות פרס עומד לנגדי ועל כן נתעכבתי").
5. וכן בפנ"מ שם: "מתחלת השנה שנתנין לבם להשמיט כספים בשנה זו הרי הן כאילו מקיימין מיד ונהג היובל בכל דיניו".
6. ואכן לפלא יחשב מה שפרשני הירושלמי - קרבן העדה ופני משה - כלל לא העירו ע"כ. (ובספר "שלום ירושלים" להגאון ר' נחום טריביטש - ירושלמי ר"ה ח' ב' - העיר "ופי הק"ע בסוגיא תמיה מאוד"). ור' הער¹⁹.
7. והלא סברה כזו נכתב במפורש בסוגיית הבלבי ר"ה (ט, ב) "דבר אחר, זו - תקיעת שופר - מסורה לבי"ד, וזו - שילוח עבדים - אינה מסורה לבית דין" כי אם ליחידים "ואם ימאן יבטל היובל" (ל' רש"י שם), וכיו"ב גם בירושלמי הנ"ל "תקיעת שופר תלויה בבי"ד ושילוח עבדים תלוי בכל אדם" - "ואם ימאן יבטל היובל וכו'" (קה"ע שם, וכן בפני משה וכן ר' בתו"כ בהר (פרק ב סו"ס ד). ואם נכונה סברה זו בדבר התלוי במעשה, ושילוח עבדים, אעכ"ו נכונה אמיתותה לגבי דברים שבלבו ומחשבתו של כאו"א?
8. ושוב בהמשך - לדין שחרור עבדים - "...תלמוד לומר בשנת היובל הזאת, שביעית משמטת

ומפורש שאין השמטת כספים נוהגת אלא בשביעית, ואינה שייכת כלל ליובל. וכך היה פשוט לתו"כ⁹ (בהר פרק ג סי' ו) כי אין שייכות להשמטת כספים עם היובל, ומכך נבעה קושייתם "והלל דין הוא, ומה אם היובל שאינו¹⁰ משמיט כספים מוציא עבדים, שביעית משמטת כספים אינו דין שתוציא עבדים, ת"ל בשנת היובל הזאת זו מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים¹¹". אף כאן מוכחת פשטות ההנחה על אי-קיום "שיטת כספים" ביובל. ועל שני מדרשי-הלכה אלה סמך רמב"ם בדיוק לשונו בהל' שמיטה ויובל (פ"י הט"ז): "יתירה שביעית על היובל שהשביעית משמטת כספים ולא יובל, ויותר יובל על השביעית שהיובל מוציא עבדים ומשמיט קרקע", וזהו יתרונה של השביעית – בה נוהגת "שמיטת כספים", לעומת יובל שאינה נוהגת בו!

ואכן באותה הנחה פשוטה שאין כל שייכות ל"שמיטת כספים" עם היובל דחו "ראשונים" גירסת הגמ' בר"ה (כט, א – בענין שייכות כהנים במצות תקיעת שופר, עי"ש) מינה השתמעה שייכות "שמיטת כספים" ליובל, וכתבו שם תוס' (ד"ה קא משמע לן): "ועוד מה ענין השמטת כספים אצל יובל, הא בהדיא תנא בספרי בפרשת ראה דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמט כספים, דממעט ליה מ"זזה דבר השמיטה שמוט, שמיטה משמט כספים ולא יובל"¹². וכן כתבו הרשב"א¹³, הר"ן¹⁴, והרא"ש¹⁵ שם. וכן

- מלזה (ולא משחררת עבדים) ויובל מוציא עבדים (ולא משמט מלזה)."
9. צ"ב מדוע מרן הרב זצ"ל התייחס לתו"כ במקור ולספרי כהמשך, כלשונו "מקור הדברים הוא בתורת כהנים... וכן הוא בספרי וכו'" – בעוד שדוקא לענין זה של שמיטת כספים נראה כי המקור הוא בספרי (לעומת שחרור עבדים שמקורו בתו"כ) כדמשמע ממקור הדרישה (קרא דפרשת ראה) וסגנון הדברים. וסדר החומשים ודאי אינו נימוק לזה. אמנם ילפותות הבבלי ר"ה (ט, ב) לעיכוב הג' מקראי דלפניו לפני פניו ולאחריו – מקורן בקראי דפרשת בהר, עי"ש.
  10. להעיר לנוס' המקורית בפ"י רבינו הלל לתו"כ שם – "מה אם היובל משמט כספים?" ותוקן ב"חילופי נוסחאות" (מהדר' הר"ש קולודיצקי – תשכ"א) אות ק, והתיקון ברור ומוכרח הן מהקשר הדברים (קל-חומר) והן מהשוואה לפירושו בספרי ראה, עי"ש אות צט.
  11. אף שם המשיכו בנסיון לק"ו משביעית ליובל בדין שמיטתך כספים, ודחו – כנ"ל בספרי – מהמפורש בקרא "זזה דבר השמיטה – שביעית משמט כספים ואין יובל משמט כספים". ועי' משל"מ הל' שמיטה ויובל (ריש פ"ט) שתמה "למאי איצטריך קרא דזזה דבר השמטה למעט יובל מהשמטת כספים, הא מדאיצטריך קרא למעט השביעית מהוצאת עבדים למדנו דאין היובל משמט כספים, דאי לאו הכי לא איצטריך קרא דהא ליכא ק"ו"? ונמצא שאחת מהילפותות מיותרת, דאם מיעטו שביעית מעבדים שוב כבר לא שייך הק"ו ולא בעינן קרא, ולהיפך! והעיר ליישב זאת עפ"י אותו אופן שכתב בהל' חמץ ומצה (פ"ו ה"א) עי"ש.
  12. וכן כתבו תוס' בקדושין (ל"ח ב' ד"ה השמטת כספים חובת הגוף היא) "שאין השמטת כספים ביובל כדדרשינן בספרי פרשת ראה וכו' אי נמי משום דשביעית נוהגת שמיטת כספים מה שאין כן ביובל וכו'". (ועי' תוס' ר"ה ט, ב, ד"ה "מקרא נדרש וכו'").
  13. "ועוד, היכי קאמר דבהשמטת כספים איתנהו, דמה ענין השמטת כספים ביובל, הא בהדיא תניא בספרי בפרשת "ראה אנכי" דשביעית משמטת כספים ואין יובל משמטת כספים וממעט ליה מ"זזה דבר השמטה" – שמיטה משמטת כספים ולא יובל".
  14. בספר "פסקי ר"ה – חידושי הר"ן", כלשון הרשב"א הנ"ל.
  15. "תוספות הרא"ש" (מהדר' ח. בצלאל רביץ – תשכ"ח): "ומי' ל"ג בהשמטת כספים, דבהדיא תניא בספרי בפ' ראה דשביעית משמטת כספים, ולא יובל".

משמע מרש"י¹⁶, מרבינו חננאל¹⁷, ועוד¹⁸. סוף דבר – סוגיית הירושלמי המשייכת "שמיטת כספים" לא רק לשביעית אלא גם ליובל, לכאורה תמוהה ביותר¹⁹. יחד עם זאת לא פחות מתמיהה כי מרן הרב זצ"ל הדן ומפלפל בביאור שיטת הירושלמי, הוא עצמו לא פקפק ולא ערער על עצם הנחת קיום שיטה שכזו המשייכת ליובל "השמטת כספים", וזאת למרות שבפתח הדברים ציין כר"ע כי פשוט הוא שדבר זה אינו נכון [כדמוכח מתור"כ, ספרי ורמב"ם המובאים בראש דבריו ומסייעים להגדרתו (הגדרת התוס') בסוגיא דמו"ק לזיהוי "שמיטת קרקע" ו"שמיטת כספים" עם יובל ושמיטה]. וצ"ב כיצד – אף למסקנא – הניח שיטה שכזו על מכונה אף שסתורה היא – לכאורה – מכל מקור אחר.

ב. ביסוסה של שיטת הירושלמי

כיסוד לבירור הדברים, ביאורם והעמדתם על מכונם ותיקונם, נראה כי תחילה יש להסיר ולפרוך מעיקרא מכלול "הנחות פשוטות" אלה. דומה כי דוקא השגותיהם ותמיהותיהם של "ראשונים" רבים על גירסא שכזו – דוקא הן מוכיחות ומלמדות דבר קיומה הקדום בכלל ספריהם, ודוקא גירסא זו השבה ומופיעה הן בספריהם של תוס'²⁰ – שהאריכו מאוד לבטלה – הן בספרי הרשב"א²¹, הר"ן²², הריטב"א²³ והרא"ש²⁴, דוקא

16. רש"י ר"ה (ט, ב) ד"ה "ולאחריו" [המוסב על דעת חכמים הסוברים כי כל השלושה מעכבים ליובל, דקסברי "מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו" דהיינו] שמיטת קרקעות, דכת' בתרה ושבתם איש אל אחוזתו". וכן רש"י ערכין (כח, ב) ד"ה "אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד – ביום אחד, שביעית משמטת הלואת כספים ויובל מכירת קרקעות וכו'".
17. לסוגיא הנ"ל דר"ה (ט, ב) – "שלושתן מעכבין, קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו תקיעת שופר ושילוח עבדים כדאמרן, ולאחר (יו) השמטת קרקעות שנאמר יובל היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו". ור' הע' 27.
18. ר' בספר "פירוש (המיוחס ל) הרמב"ם על מסכת ראש השנה" לדף ט, ב – "...חכמים אומרים שלשתן מעכבות, פי' שלוח עבדים והעברת שופר והשמטת קרקע... ולאחריו לא תזרעו ולא תקצרו הרי השמטת קרקע וכו'".
19. לא פחות מתמיהה העובדה ש"פני משה" – מפרש הירושלמי – לא העיר על כך מאומה, והר"ד פרענקיל ב"קע"ה" לא ציין דבר, וב"שירי קרבן" העיר וסיכם כי "צ"ע, ובדרושים הארכתי ליישב, ואין כאן מקומו". אמנם הגאון ר' נחום טריביטש ("שלום ירושלים" – ירו' ר"ה ח' ב) כתב כי "פי' הק"ע בסוגיא תמוה מאוד וכו'" – עיי"ש.
20. הנ"ל, בסוגיא דר"ה (כט, א) שם דחו הגירסא "קא משמע לן נהי דליתנהו בהשמטת קרקע, בהשמטת כספים ושילוח עבדים מיהא איתנהו" (כהנים ביובל); ועי' גם רש"י שם ד"ה "קמ"ל גרסי' ולא גרסינן וכו'", ולעיל הערה 12.
21. הנ"ל הערה 13 – "גירסת הספרים קמ"ל נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות, בהשמטת כספים ובשילוח עבדים מיהא איתנהו".
22. הנ"ל הערה 14 – "נהי דליתנהו בהשמטת קרקע, בהשמטת כספים ובשילוח מיהא איתנהו; כך כתוב במקצת נוסחאות".
23. לסוגיא שם – "גר"י נהי דליתנהו בשמיטת קרקעות, בשמיטת כספים ושילוח עבדים מיהא איתנהו וכו'". (והוא שם קיבל התלייה בשיטת רבי – מה שתוס' דחו).
24. הנ"ל הערה 15; ור' הערה הסמוכה.

מכך רמז עבה לקיומה. מה גם שהעידו לנו "ראשונים"²⁵ זוהי גירסת רוב הספרים, וכן הנוסח בכ"י²⁶. יתירה מזו, רבנו חננאל אכן גרס בביאור הסוגיא דר"ה (כט, א): "קמ"ל נהי דליתנהו בהשמטת קרקע, בהשמטת כספים ושילוח עבדים מיהא איתנהו", ולא פריך ע"כ ולא מידי²⁷!²⁸ מכל זה משמע בבירור דבר קיומה של שיטה שסברה "שמיטת כספים" לא רק לגבי שביעית אלא גם לגבי יובל, ומכאן נשארו עקבות חותמה בגירסאות הקדומות. ואם כי דחאוה "ראשונים" מהלכה, בהסתמכם על המפורש במדרשי-הלכה כהספרי והתוי"כ הנ"ל, עם זאת שוב אין כל קושי בהנחת שיטה זו בבסיס דברי הירושלמי.

סיוע נוסף להנחה זו ניתן להביא מעדות על קיומה המעשי של מצות שמיטת כספים ביובל. יוסף בן מתתיהו בספרו "קדמוניות היהודים"²⁹ כתב: "...כן יש לעשות גם מקץ שבע-השנים השביעי. תקופה (שלמה) כזו מקיפה חמשים שנה בסך הכל. לשנת החמשים הזאת קוראים העברים יובל, בו משתחררים בעלי החובות מחובותיהם ונשלחים העבדים לחפשי וכו'". הרי מפורש כי היתה נוהגת "שמיטת כספים" ביובל! ואם כי ניכר קושי בדבריו (השמטת איזכור "שמיטת כספים" לשביעית³⁰) בכ"א גם מכך נוסף סיוע לחיזוק הדברים האמורים בדבר קיומה של שיטה שסברה "שמיטת כספים" גם ביובל, ושיטה זו היא שעמדה בבסיס דברי הירושלמי.

מעתה מבואר באר היטב מה שפרשני הירושלמי ו"אחרונים" – כולל מרן הרב זצ"ל – כלל לא הטרדו ולא התייחסו לעצם איזכור הירושלמי שמיטת כספים בנוגע ליובל. דזה כשלעצמו, אם כי ברור שאין הלכה פסוקה כן, אעפ"כ אין בעצם קיום השיטה כל קושי. מעתה ניתנה ראש ונשובה לביאור דברי הירושלמי לגופם, וג' הערות בדבר: ראשית – ההערה האמורה לעיל בדבר עכוב מחשבת-היחיד לחלות יובל-הציבור, ומאוד ייפלא הכיצד נמסרה ההחלטה על קיומו או ביטולו של היובל לשרירות לב כל איש מישראל?

25. בתוס' הנ"ל – הע' 20 – "כך כתוב ברוב הספרים"; וכן היא לשון הרא"ש הע' הקודמת – "כך כתו' ברוב ספריי'!"
26. "דקדוקי סופרים" ר"ה כט, א, אות ת.
27. אמנם הר"ח עצמו לשיטתו – הנ"ל בהערה 17 – צ"ב, דכאן נראה כי קיבל קיום השמטת כספים ביובל, ואילו לעיל פירש כי הילפותא מקראי מוסבת על שמיטת קרקעות! וצ"ע.
28. גם ממה ש"תוספות ישנים" (מהדר' "מכון שלם – צפונות קדמונים", בהמשך ל"תוספות רבנו פריץ" למס' ברכות ביצה וסוכה) פרכו הגירסא, אך בלא ציון התמיהה על עצם ציון השמטת כספים ליובל, גם מכך משמע שענין זה כשלעצמו לא היה תמוה בעיניהם. וע"ע בפ"י רבינו גרשום לערכין (כח, ב).
29. עפ"י מהדורת אברהם שליט (מוסד ביאליק) כרך ראשון עמ' 101.
30. ר' במהדר' שם סוף כרך ב' הערה 207, שם אכן סבר שטעות יש כאן. ברם עי' בהגהות "גליון אפרים" (להרב אפרים דוב הכהן לאפ) על הירו' ר"ה, שם מיישב כי "מה שהשמיט שביעית משמטת כספים נ"ל לפי שהוא כתב ספרו יונית ליונים ולרומיים ומהם היו כמה שחיו בא"י שנים רבות. והיה אם ישאלו מדוע אין משמטין חובותיהם בשביעית לא נוכל להודיעם שהלל תקן פרוזבול מפני שלעולם לא יבינו טעמו ונימוקו. משא"כ יובל היה יכול לכתוב שמשמט כספים לפי שלא נהג יובל בבית שני, וכשישאלו הטעם נקל להבינם מפני שלא היו כל יושביה עליה וגם ישבו מעורבין. ולשיטת הסוברים דבזמן בית שני נהגו יובלות מדאורייתא או מדרבנן יש לומר שעל יובל לא תקן הלל פרוזבול מפני שאינו מצוי והיו ישראל משמטים חובותיהם ביובל". לפי זה שוב תקיפה היא עדותו של יוסף בן מתתיהו על קיום שמיטת כספים ביובל, מה שלא גרע מקיומה גם בשביעית, וההשמטה בספרו – טעמה ונימוקה עמה.

שנית - אם אכן, כמבואר, ג' הדברים המעכבים חלותו של יובל הם - לדעת חכמים - "קידוש ביי"ד, תקיעת שופר והשמט כספים", אם כן צריכה ביאור העדפה זו של שמיטת כספים ע"פ שמיטת קרקעות. כלומר מדוע דוקא אי קיום "שמיטת כספים" מהווה עילה לעכב חלותו של יובל ולא אי קיום "שמיטת קרקעות"? ועוד בה שלישיה - צ"ב מתי נקבעת חלותו של היובל, דסתם "שמיטת כספים" שבכל שמיטה - חלותה קבועה היא לסוף השנה³¹, ואם גם ביובל הדין הוא כך³² אזי ימצא שצריכים להמתין לסופו של יובל בכדי לדעת אם חל הוא למפרע מתחילת השנה? אלא אם כן נאמר שלתי' הירושלמי שם, מחשבתו בתחילת השנה קובעת החלות גם אם בפועל נהגו אחרת בסופה (ומכרעת המחשבה ע"פ המעשה), בין כך ובין כך הנושא טעון ביאור.

ג. ביאורו של רעק"א

ונראה להביא ולדון בדברי "אחרונים" שעסקו בסוגיא זו. רעק"א³³ סבר לישב ולבאר שיטת הירושלמי בהתאימו אותה לשיטת הבבלי, דבאמת לא פליגי ואף הירושלמי ודאי ס"ל דלא שייכא "שמיטת כספים" ליובל כ"א רק לשביעית; אלא שהירושלמי "אליבא דרבי הוא דס"ל דשמיטת כספי' תלוי ביובל...³⁴ כאן מעכב שמיטת כספי' בשמיטה לקדושת יובל" - ונמצא שאין מדובר ב"שמיטת כספים" השייכת לדיני היובל, אלא אי קיום מצות "שמיטת כספים" בסופה של שביעית מעכב הוא חלותו של יובל הסמוך לו. וע"ז פריך הירושלמי לא בסוף משמיטין, היינו כיון דענין שמיטה הוא אפקעתא דמלכא וע"כ (ועל כרחו) משמט שא"צ (הלואה) לשלם, ואף אי משלם, מתנה הוא דיהיב לי, א"כ האיך אפשר דליעכב ליובל. ומשני כיון דמכוין עב"פ שלא לשמט הוי כאילו עבר ולכך מעכב". כלומר הקו' היתה: כיון שבפועל חלה "שמיטת כספים" גם אם הו"ע מסרב לשמט, א"כ ודאי שלא יעוכב בכך היובל, שהרי בפועל הושמט כספו! ותירצו שבכ"ז כוונתו מעכבת "כאילו עבר".

והנה נוסף למה שמתבאר בכך התאמה בין שיטת הירושלמי לשיטת הספרי, תו"כ ובבלי הנזכרים לעיל וסבורים שלא שייכת "שמיטת כספים" ליובל, נוסף לכך גם מבואר בכך מה שהזכירו כאן דוקא "שמיטת כספים" ולא "שמיטת קרקעות", דבעינן דין המתבטל בהעדר היובל, כדעת רבי בנוגע לכספים - ולא בנוגע לקרקעות! כמו"כ מבואר זמן קביעת חלות היובל, כיון דהכל נקבע בערב היובל (הוא סוף השביעית) ושוב אין כל

31. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ד, שו"ע חו"מ סי' סז ס"ל ומפרשיו, ועי' שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אלפיים רלח, ברם ר' רא"ש גיטין פ"ד סי' יח (עיטור ח"א אות פ - פרוזבול, כו"פ ריש פ' נ) טור חו"מ וב"ח ותומים שם וקרנן נתנאל גיטין שם, ועוד. ור' "משנת שביעית" ח"ד עמ' קלח-קמד.

32. והלא כן הוא ביאורו של מרן הרב זצ"ל בסי' זה כי אין לשבש ולהגיה בלשון הירושלמי [כמו שעשה הגר"ד פרידמן בשו"ת "שאלת דוד" - חידושים בעניני שביעית דף כ הגהה א, עיי"ש] אלא לפרש כי "אי אפשר להיות באופן אחר מבשמיטה, ואינו משמט ביובל השמט כספים אלא בסופה", וזאת מאחר שעיקר שמיטת כספים מקורה בשביעית - וממנה ילפינן ליובל.

33. "גליון הש"ס" לירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה. וע"ע בספר "אוצר הירושלמי" (להרא"ם הרשברג) ח"ב עמ' נ"נו.

34. "ועי' בתוס' ר"ה דף כט ד"ה קמ"ל דמה"ט אמרינן דכהני' איתנייהו ביובל אף דשמיטת כספים אינו ביובל מ"מ כל שאינו משמט כספ' בשמיטה אינו ביובל, וה"ה כאן וכו'".

קושי בקביעת היובל כבר בראשיתה של השנה. ונמצאו מיושבות ב' מתוך ג' הערות הנ"ל.

ברם עם זאת לא זכיתי בענ"ד להבין ביאורו – מכמה פנים. בגוף דבריו צ"ב אכן מדוע – למסקנת הירושלמי – כוונה שלילית של המלוה תגרע, והלא בפועל חלה ההשמטה בע"כ, ומדוע יעוכב היובל "כאילו עבר" כאשר בפועל לא עבר. (וזאת מלבד התמיה על מחשבה אישית המעכבת חלותו של יובל)? גם ביאורו בקו' הירושלמי צ"ב, דמהי ההדגשה שם "לא בסוף הן משמיטין" והלוא גורם הזמן אינו נוגע כלל לענין, דמה לי אם בתחילה חלה אם בסוף, עיקר הקושיא היא שההפקעה נעשית מאליה ובעל-כרחו, והעיקר חסר מן הספר! זאת ועוד, ההסתמכות על שיטת רבי כביאור לשמיטת כספים ביובל, הלוא זהו בעצמו ההסבר שדחווהו תוס' ו"ראשונים" בסוגיא הנ"ל דר"ה (כט, א)³⁵; מה גם שאף לרבי לא מצינו מפורש אלא שהעדר היובל מבטל דין "שמיטת כספים" מלחול, אך היכן מצינו שביטול "שמיטת כספים" דשביעית יהווה גורם ועילה לביטולו של היובל?

ד. ביאורו של הגר"נ טריביטש

והנה, בגמ' ערכין (כח, ב) אמרו: "נמצאת אתה אומר אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שיובל בתחילתו"³⁶ והשמיטה בסופה"; ובכך הביעו דבר קיומה של נקודת-זמן אחת המשותפת ליובל ולשביעית כאחד, עיי"ש. ע"כ הקשו "אדרבה משום הכי הואי" – ופרש"י: "טעמא דשניהם משמטים ביום אחד מש"ה דשביעית בסופה ויובל בתחילתו דהשתא אשתכח דבין השמשות של ערב שבת יובל נפקא שביעית וההיא שעתה תרוייהו משמטין"; ואכן שינו הגירסא [לא "אלא" כ"א "מפני"] וקבעו שאכן שניהם "משמטין כאחד"³⁷.

על סמך סוגיא זו רצה הגאון ר' נחום טריביטש³⁸ לבאר שיטת הירושלמי ולומר כי כוונת חכמים בקובעם שקידוש בי"ד ותקיעת שופר והשמטת כספים כולן כאחד משמיטין, כוונתם לציין שנוגעים הם זב"ז ומעכבים, ואין המכוון לדין "שמיטת כספים" ביובל (דבר הנסתר מספרי ותו"כ) אלא "שמיטת הכספים" שבסופה של שביעית ה"ה "באה כאחד" עם מעשי היובל, כאמור בגמ' ערכין הנ"ל, וחסרונה מעכב חלות היובל. "ומק' התלמודא

35. כלשונם: "זוה דוחק לומר דנקטיה לרבי, דלרבי תלויה השמטת כספים ביובל וכו", וכן בשאר "ראשונים" שנשמנו שם – לעיל – [אמנם ר' מ"ש בשיטת הריטב"א – לעיל הערה 23] וביאורו של רעק"א בהכרח לא נאמר לשיטה זו או בהתאמה לבבלי.

36. על מועד חלותו המדוייקת והמוחלטת של יובל למכלול דיניו, אם מר"ה או רק מיוהכ"פ, וגדרם של הימים שביניהם – ראה בסוגי דר"ה (ח, ב) וערכין (כח, ב) וביאורו היסודי של הטו"א – לר"ה שם – ור' אריכו"ד בספר "זבחי תרועה" סי' ז בנדון.

37. אמנם הוסיפו להקשות כי יובל לא בתחילתו (ר"ה) הוא משמט אלא מיוהכ"פ בלבד (דכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם) ושוב אין סופה של השביעית משיק ונוגע בראשיתו של יובל? ותירצו בהעמדה עפ"י ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה "דאמר מר"ה הוא דחייל יובל" כמבואר בר"ה (ח, ב) "מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה", ומכך נקבע מעמדם המיוחד של העבדים באותם ימים – עיי"ש; ור' הע' 36 הנ"ל.

38. בספרו "שלום ירושלים" לירושלמי ר"ה ח, ב.

(בירושלמי) השמט כספים לא בסוף הן משמיטין וא"כ איך אומר דבר"ה, הא בער"ה עד שלא חשכה משמט, ואיך שייך לומר דבאינכא? וע"ז משני ר' זעירא שמע לה מן הדין דעד שלא חשכה בתוספת י"ט כבר נותן דעתו ומחשב אז ג"כ כאלו השתא מתחיל קידוש ב"ד ותקיעת שופר³⁹, ומה דשייר בבלי פריש בירושלמי ואין כאן מחלוקת".

יתר הוא פירוש זה על ביאורו של רעק"א הנ"ל, בבארו היטב לשון קו' הירושלמי "לא בסוף הן משמיטין", דאמנם גורם הזמן חשוב ועקרוני הוא, שזהו עיקר חידוש הסוגיא לשיטת חכמים - צירוף "שמיטת כספים" דשביעית למעשי היובל מחמת איחוד זמניהם. אמנם ענין כוונת לב האדם שביכולתה לעכב חלותו של היובל, וכן ענין המחשבה המחברת, מאחדת ומקדימה זמנים (מעשי היובל למפרע) אלה לא התבארו כדת.

עוד מצאתי שתמה בספר "מתא דירושלים"⁴⁰ על ביאור זה: "הלא הוא דברי ר"י במס' ר"ה (בבבלי דף ט ע"ב) דמעכב היובל קאמר ר' יוחנן, ואיך אפשר לומר דהשמטת כספים דערב היובל דהוא שביעית יעכב היובל, הלוא מקרא ילפי זאת רבנן דמקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו, וע"ש היטב". כלומר, קביעת חכמים שג' דברים אלו הם המעכבים יובל מלחול, אין זו קביעה שרירותית שחלילה בדאווה מליבם, אלא ילפוחה מקראי; וכל המפורש בקראי - עפ"י אופן לימודם - הוא מעכב, ומה שאינו מפורש אינו מעכב. מעתה צא ולמד דמקרא נדרש לפניו [קריאת דרור] לפני פניו [תקיעת שופר] ולאחריו [שמיטת קרקעות] - "דכתיב בתריה 'ושבתם איש אל אחוזתו'⁴¹ [ורק ג' אלה יכולים לעכב חלותו של יובל, ולא דבר נוסף כ"שמטת כספים" דשביעית. וא"כ מנ"ל לחכמים דין שכזה, ש"שמיטת כספים" תעכב חלותו של יובל!

אמנם מצינו - כמבואר להלן - שיש שרצו לתלות מחלוקת דרשות בין הבבלי והירושלמי, ואפשר שמא גם הגר"ג טריביטש הלך בדרך זו וסבר כן; וחיליה ידידה - יתכן - ממה שבירושלמי התעלמו וכלל לא הביאו ילפותא זו של דרישת מקראות לפניו ולאחור, ושמא לא שמיעא להו כלומר לא סבירא להו שזהו מקורם של חכמים, ולכך אין מדרישת המקראות בבבלי כל קו' עליו. ולא אמר שם ביאורו אלא להירושלמי הסבור ש"שמיטת כספים" דשביעית מעכבת היובל לחכמים; ברם הבבלי אכן חלוק וסבור ש"שמיטת קרקעות" היא המעכבת ולא "שמיטת כספים", ולכך יכלו בבבלי לציין ילפותת המקראות - לא כן בירושלמי; וסרה ההערה - אף שלא ברווח. ועם זאת הא גופא קשיא, מ"ט כספים דשביעית מעכבים הם חלותו של יובל ואילו קרקעות אין בהם לעכב חלותו של יובל?

ה. תנא דמסייע להירושלמי

והנה הצד השווה לשני ההסברים הנ"ל הכתובים מפורשות וישירות ע"מ לבאר דברי הירושלמי המוקשים, הצד השווה הוא ששניהם אינם משבשים הגירסא ומחליפים

39. אף שאותה תקיעת שופר בפועל לא תהיה עד יוה"כ צ"ע עצמו, כמפורש בקרא, מ"מ מוקדם הוא במחשבתו לסופה של שביעית!

40. להרב משה ליב ליטש ראזענבוים הלוי - לירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה.

41. לשון רש"י שם. וע' ב"מיוחס לרמב"ם" לעיל הערה 18 שציין סמיכות מקרא אחר.

"כספים" ב"קרקעות"⁴², ואולם שניהם מבארים שב"שמיטת כספים" המכוון לדי מדיני השביעית (הגורם עיכוב לחלות היובל) ולא לדין מדיני היובל עצמו; וזאת משום מגמתם להתאים שיטת הירושלמי לספרייתו"כ – בבלי הנ"ל. אך נר' להעיר לביאור אחר בנדון ולפיו חלוק הוא הירושלמי ובאמת סבירא ליה דשייכא "שמיטת כספים" לא רק לשביעית אלא גם ליובל [וכאמור לעיל לא תיפלא הנחת שיטה שכזו].

דהנה ר"א ווירמש⁴³ העיר ע"כ שמיעוט הספרי והתו"כ את יובל מ"שמיטת כספים" נובע מדרשת "וזה דבר השמטה – שמיטה משמטת מלוה ולא יובל משמט מלוה"; והעיר כי בשלהי משניות שביעית (פ"י מ"ח) דרשו באופן אחר פסוק זה, ואמרו כי "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני. אמר לו אע"פ כן יקבל ממנו, שנא' וזה דבר השמיטה". מכך הסיק כי אותו ספרי (ו"סתם ספרי ר"ש כמ"ש בסנהדרין ד' פ"ו") פליג אמתניתין בשביעית; ומכאן גם צידה השני של מטבע זו, התנא של המשנה חלוק הוא על דרשת הספרי, וסבירא ליה כי גם ביובל מישך שייכא "שמיטת כספים"⁴⁴. ונמצא מקור ותנא דמסייע לשיטת הירושלמי המקיים "שמיטת כספים" ביובל!

דא עקא, מהספרי עצמו ראייה ברורה כי אין כל סתירה בדרישת שתי הדרשות כאחת. דבאותה פיסקא עצמה (ראה, קיב) הביא הספרי תחילה דרשת "וזה דבר השמטה – מיכן אמרו המחזיר חוב בשביעית יאמר להם משמט אני, ואם אמר לו אף על פי כן יקבל ממנו משום שנאמר וזה דבר השמטה" – וזה כדין המשנה ומאותה דרשה, ובהמשך ובצמוד לכך דרשו גם: "וזה דבר השמטה – שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמט מלוה וכו'". הרי מוכח שיכולות ב' הדרשות גם יחד להידרש ולדור בכפיפה אחת, ואין דרישת האחת באה על חשבון חברתה⁴⁵. ממילא סרה כל ראייה כי התנא במשנה חלוק על דרשת הספרי, וכשל עוזר ונפל עוזר, ושוב צריכים דברי הירושלמי להתבאר מיסודם.

ו. ביאור הירושלמי עפ"י הערתו של המנ"ח

ונראה לבאר כללות הענין בהקדים הערת המנ"ח (ריש מצוה תעז⁴⁶) כי מכיון שלכו"ע ישנם גורמים המעכבים חלותו של יובל [בין אם זה "שילוח עבדים" בין אם זה "קידוש ב"ד" וכו'] אם כן בליל ראש השנה של שנת הנ' דהיא סוף שמיטה לענין כספים והתחלת

42. "יש שבקשו לשבש את לשון הירושלמי בזה ולהגיהו" – כדברי מרן הרב זצ"ל בסי' זה (וכוונתו כנר' להגר"ד פרידמן – ר' לעיל הע' 32).

43. ספר "עד למועד" – מובא בקובץ "אסיפת זקנים" למס' ר"ה (מלוקט ע"י הרב נתן צבי הירש ממאנאקביד, ווענראב תרפ"ח) בדף ט ריש עמ' ב.

44. זה עפ"י ביאורו הראשון שם; ואף לביאורו השני הרי לכהפ"ח דעת ר"י (שהוא "סתם רבנן דר"ש במ"ש תוס' שבת ד' צ"ז") דיובל משמט כספים – עיי"ש.

45. שמא סיבת הדבר היא, כי דין האמירה ("יאמר להם משמט אני") נובע מדרישת המילה "דבר", ואילו מיעוט היובל נובע מדרישת המילה "השמטה". ועי' "מלאכת שלמה" למשנה שם ע"ר בפ"י "תולדות אדם" לספרי שם: "דס"ל לתנא דקמן (הספרי) דלזה [לדין המשנה שא"צ לשנות] לא צריך קרא, דמגילה הכתוב ואם אמר יאמר העבד עד שיאמר וישנה כדילפי חז"ל פ"ק דקידושין, ש"מ בלתי ריבויא דיבור א' ושמע ולא שניים וכו'".

46. אמנם הו"ע שם נקט כדבר פשוט ומוסכם כי "דוקא שמיטה משמטת כספים, אבל יובל אינו משמט כספים – כך גזה"כ".

יובל כמבואר בערכין, א"כ לא היה אז עבד בישראל או שהגיע יום הכפורים ולא תקעו בשופר דאינו יובל כלל, אם כן אפשר לא נשמט החוב כלל כי הכתוב תלאן זה בזה, כ"ז ששמיטת קרקע (יובל) נוהג שמיטת כספים (שביעית) נוהג ובאם לאו אינו נוהג: מה לי אם אין יובל נוהג מחמת שאין יושביה עליה או מטעם אחר שלא היה עבד או לא תקעו או לא היה קרקע נמכר ואינו נוהג, א"כ אינו נוהג או "שמיטת כספים" ג"כ⁴⁷. הרי נמצא שטענת ספק יש להם לכל המלויים בסופה של שמטה שהיא בערבו של יובל, שמא לא יחול היובל - מנימוק זה או מנימוק אחר - ותיבטל מאליה חובת השמטת כספים מדאורייתא! וממילא יש להסיק כי לא תיתכן וודאות בדבר השמטת כל החובות עד שתהיה וודאות בחלותו הגמורה והמוחלטת של היובל⁴⁸.

לפי זה נראה כי מחובתו של בית-הדין המכריז על תוקפו וחלותו של יובל⁴⁹, מחובתו להודיע ולהכריז בריש גלי גם על השמטת החובות הכספיים; ואם כי אין זה דין מדיני היובל כ"א מהלכות השביעית, אעפ"כ מותנה הוא ביובל וקשור אליו בטבורו. מכאן יוצא שהעדר הכרזה מצד הבי"ד על חובת קיום מצות השמטת כספים, הרי זו הודעה (והודאה) עקיפה על דבר ביטולו של יובל. דאם - לדוגמא - אין כל יושביה מצויים עליה מסודרים ולא מעורבים זב"ז הרי לא חל היובל, ומשזה לא חל שוב לא נוהג דין שמיטת כספים דאורייתא בשביעית. לכך י"ל כי כשאמרו חכמים שלושה גורמים הם המעכבים חלותו של היובל, כווננו לומר כי יש צורך בג' מעשי בי"ד ע"מ לידע בוודאות קיומו וחלותו של יובל, וכפי שאם לא קידשו בי"ד את היובל או לא תקעו בשופר הרי זה מורה על ביטולו, כך גם אי הכרזת בי"ד על חובת השמטת כספים (דשביעית הקודמת⁵⁰) מורה היא - לשטיטת הירושלמי - ביטולו של יובל.

47. וסיים: "ואפשר לחלק בין הנרשאים, מ"מ צ"ע כיון שאינו נוהג יובל אז מאיזה טעם לא שייך שמוט וכו' אינו נוהג בכספים וצ"ע ובאתי רק לעורר".

48. ומובן שאין להעיר ע"כ ממה שלהלכה לא צויינה המתנה זו, אלא נפסק כי "כשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב" (רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ד, ועיי"ש פ"י הי"ד - שאין זה מן הדברים הממתינים בין ר"ה ליוה"כ פ); הן מצד שהערתו של המנ"ח איה אלא בנגע לשביעית הסמוכה ליובל ולא לרובי שביעיות, הן - ועיקר - מצד שלכשיחול היובל כדינו אזי מתברר למפרע שאבד החוב באותו ליל ר"ה שקדם, ואותה המתנה הלא אינה ענין שבחובה ובדין כי אם טענת ספק בלבד (ובודאי שבכל הנוגע להירושלמי - כדלהלן - הלא אין כן הלכה).

49. בקידוש בי"ד ותקיעת שופר (ועי' בספר "זבחי תרועה" סי' ז ס"ב ור' מ"ש מהשפ"א (ר"ה ט, ב) והמנ"ח (מצ' שלא) מהם לכאורה משמע דסגי בתקיעת שופר של יחידים, ומה שהעיר דמבריי "ראשונים" מוכח דמצות תקיעת שופר של יחידים תליא בתקיעת שופר של בי"ד - ר' רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"י, ריטב"א ר"ה לא [וע"ע שם סי' כ' ס"ג וס"ד שאכן עיקר המצוה בבי"ד תליא] ע"ר שם מה שהעיר על החשש שמא לא ישוחררו עבדים ולא יוחררו שדות). וע"ע משנת יעבץ - יו"ד סי' כה.

50. ונראה כי סגנון הירושלמי מיניה משמע כי "שמיטת כספים" עצמה הינה דין מדיני היובל עצמו, זה אינו קשה, דבכ"מ מצינו מעין זה [קריאת "מסובב" ע"ש "סיבתו"]; כך לדוגמ' בענין פרו של כה"ג ביוה"כ פ, שהו"ע קרבן יחיד, ואעפ"כ אמר בו ר"י שנחשב כקרבן ציבור וטומאה הותרה בו, וטעמו של דבר אינו אלא מפני שהכשר קרבנות הציבור תלוי בו, עי' גמ' יומא ד"ו וד"ז וברש"י וריטב"א שם ור' שאג"א סי' לח ו"משנת יעבץ" או"ח סי' נ"ח - ושם הלא אין זה רק "כיניי שם" אלא הלכה נובעת מ"שם" זה?

מעתה מובנת קו' הירושלמי "ניחא קידוש בי"ד ותקיעת שופר, השמט כספים לא בסוף הן משמיטין", כלומר – מה שייכת אותה שמיטת כספים להכרזת בי"ד והודעתו על חלות היובל, והלא הלכה זו מהלכות שביעית היא ותוקפה הוא בסופה של אותה שנה, לא בראשיתה של שנה שאחריה (יובל)? וע"כ תירצו מקרא דדניאל (מחשבה) לומר כי אכן אמת שעיקר דין "שמיטת כספים" שייך הוא לשביעית, ברם יכול הוא אדם (המלוה) להמתין עד ליוהכ"פ דיובל ולהוכיח שאכן ישנה וודאות בקיומו, ורק אז לשמט כספו, ולכך ממתין לאותם ג' מעשי בי"ד – כולל הכרזה על "שמיטת כספים" – ורק אז מתברר לו שהלוואתו שמטה למפרע מלפני כעשרה ימים (ער"ה).

מעתה גם טרה מאליה התמיהה הרבה הנזכרת לעיל (ושייכת לכל הביאורים הנ"ל) הכיצד יתכן שמחשבתו ("דברים שבלב") של כל אדם תעכב חלותו של יובל? ולמבואר כאן – לא מיניה ולא מקצתיה, דכלל אין מדובר ב"שמיטת כספים" על מצוותו של כל פרט ופרט, אלא מדובר באותה הכרזת בי"ד⁵¹ על קיומו של יובל אשר ממנה נובעת הכרזה על תוקפה של מצות השמטת כספים.

כן מתבאר בשופי מה שנקטו במכוון "שמיטת כספים" ולא "שמיטת קרקעות"; דהלא אין מונים כאן בפרט זה דבר שהו"ע מהווה גורם המעכב חלותו של יובל, אלא מונים מצוה בה שייכת המתנה לבדיקה אם אכן הוא חל – בכפוף לתלותו בחלותו של יובל, וכמבואר לגבי "שמיטת כספים". ואולם דבר זה כמוכן לא שייך לאומרו לגבי "שמיטת קרקע" שעניינה בהשבתה משך כל שנת השביעית מראשיתה ועד סופה, והיה אם גם זה היה ניתלה בוודאות חלותו של יובל – אזי תיבטל כליל שמיטת קרקעות, דשוב לא ניתן לעשותה בשמינית! ובהכרח הדברים מוסבים רק על הלכה בעלת נקודת-זמן אחת החלה בסופה של שביעית – כלומר "שמיטת כספים", אותה ניתן אכן לתלות בחלותו של יובל, ולאחר שיוכרוז על קיומו יושמטו הכספים (ביובל) מדין שביעית.

אמנם באשר לביאור מרן הרב זצ"ל⁵², ישו בו מהקו' הנ"ל – נראה כי סבור הוא שאכן להירושלמי ישנה "שמיטת כספים" ביובל, וילפינן משביעית כי גם חלותה של זו היא בסופו של היובל ולא בראשיתה. לאמור לעיל (אות ב) בעצם ההנחה על קיומה של שיטה המשייכת ליובל "שמיטת כספים" אינן קושי, שכמבואר ישנן ראיות רבות המסייעות הנחה זו. ונראה כי לאור הביאור הנז' בדבר הכרזת בי"ד על תוקפו של יובל וחיוב השמטת כספים, אזי גם לביאורו (השונה מהביאור הנז') בשייכו ה"שמיטת כספים" לדיני

51. טעם נוסף לביאור זה בדבר הכרזת בי"ד ולא תלייה במעשי כל יחיד, דאם מקבלים אנו גירסת הירושלמי "שמיטת כספים" ולא משבשים אותה (ר' לעיל הע' 32) אזי ימצא כי לא יחולו לעולם לא יובל ולא שמיטת כספים! דכל א' ימתין בסוף השביעית לראות ולהוכיח אם אכן יחול היובל, ומכיון ולא השמיט כספו אזי באמת לא יחול היובל, ומכיון ולא חל אינו צריך להשמט, וחוזר חלילה! ובהכרח שאין לתלות זאת במעשי היחיד אלא הבי"ד הוא זה שצריך לקבוע חלותו של יובל וממילא חובתה של שמיטת כספים.

52. להעיר כי לאור כל הנ"ל מבואר שגישתו להירושלמי שונה היא הן מביאורו של רעק"א, הן מביאורו של הגר"נ טרייבטש וכן מהביאור הנז' עפ"י הערת המנ"ח, וגם מ"ש ר"א ויירמש לתלות מחלוקת בין הירושלמי להבבלי, אף שהדבר נכון לביאור מרן הרב זצ"ל ברם עם זאת אין הוא נזקק לציון מקור מחלו' הדרשות – המוקשה לעיל. (וע"ע "משפט בהן" סי' טט – דף קמג ב, ודו"ק).

יובל) תוסר ההערה והתמיהה על מחשבתו של אדם שביכולתה (במחשבה שלילית) לעכב חלות היובל? ולא היא, די"ל שתשובת הירושלמי על סמך קרא דדניאל מכוונת היא לאותה הכרזת בי"ד שהיא בראשיתו של יובל והיא הקובעת החובה שבסופו, ושוב לא נתלה היובל במחשבת כאו"מ.